

دین و حقوق بشر، چالشها و راهکارها

رضا مصطفوی

مجموعه مقالات همایش بین‌المللی حقوق بشر و گفت‌وگوی تمدنها،
قم: انتشارات دانشگاه مفید؛ چاپ اول ۱۳۸۰، رحلی، ۳۹۲-۳۱۴ ص،
(فارسی، عربی، انگلیسی).

هنجارهای حقوقی، به‌عکس مباحث نظری، با زندگی جمعی انسانها پیوند نزدیک‌تری دارد. تلاش برای نزدیک کردن دیدگاهها دربارهٔ هنجارهای حقوقی، بر بهبود وضعیت مفاهیمی چون صلح پایدار، امنیت جهانی، عدالت اجتماعی، و توسعهٔ متوازن تأثیر مستقیم می‌گذارد، اما در این میان، مباحث حقوق بشر، به لحاظ پیوندی که با زیربنای صلح پایدار، یعنی حیثیت و کرامت انسانی دارد، و نیز به لحاظ تأثیر شگرفی که امروزه در تدوین سیاستهای کلان بین‌المللی ایفا می‌کند، دارای اهمیت بیشتری است. ضمن اینکه فراگیر کردن مباحث حقوق بشر و ایجاد یک التهاب آگاه و هوشمندانه دربارهٔ آن، می‌تواند مفاهیم حقوق بشر را به هنجارهای پذیرفته تبدیل کند و نظارت بر اجرای آن را همگانی سازد. از سوی دیگر، نظریه‌پردازان برخورد تمدنها، در مقالهٔ معروف خود، تفاوت نگرش تمدنها نسبت به حقوق بشر را زمینه‌ساز جنگ میان تمدنها دانسته است. این مجموعه ملاحظات دستمایه و بهانه‌ای شد تا دانشگاه مفید، مبحث حقوق بشر را در قالب یک همایش بین‌المللی، به بحث و تبادل نظر بگذارد. به این منظور، در اردیبهشت ماه ۱۳۸۰ «همایش حقوق بشر و گفت‌وگوی تمدنها» در شش محور اصلی شکل گرفت: مبانی نظری حقوق بشر از دیدگاه ادیان و تمدنها؛ ادیان، تمدنها و آزادی عقیده و مذهب؛ ادیان و اقلیتهای دینی و مذهبی، آزادی اندیشه و بیان از نگاه تمدنها؛ ادیان، تمدن و حقوق همبستگی؛ ادیان، تمدنها و مسئله جنسیت و حقوق بشر از پندار تا واقعیت.

مجموعه پیش‌رو، در بردارندهٔ برترین مقالات و پژوهشهای ارسالی به این همایش است که در جمع شامل ۵۲ مقاله به زبانهای فارسی و عربی است.

نویسندگان در این مقالات با رویکردهای گوناگون، به موضوع حقوق بشر و ادیان نگریسته و هر یک دیدگاههای خود را ارائه کردهاند. عنوان مقالات فارسی و عربی این مجموعه و نویسندگان آنها به شرح ذیل است: حقوق متقابل مسلمانان و اهل کتاب، جعفر آریانی؛ تأملاتی در مفهوم انتقاد، سیدحسن اسلامی؛ هویت تمدن ایرانی و حقوق بشر، عباس ایزدپناه؛ حق صلح و حق محیطزیست در پرتو حقوق همبستگی و بین‌الملل، احمدرضا توحیدی؛ رابطه دولت مدینه با اقلیت‌های دینی، سیدمحمد ثقفی؛ حقوق بشر اسلامی، شرایط، مکان و امتناع، سیدصادق حقیقت؛ پژوهشی در زمینه قرآن و گفت‌وگو، عبدالامیر خادم عزیزاده؛ آزادی چون ارزش، محمد راسخ؛ شریعت رحمت، سعید رهایی؛ آزادی در مسیحیت، ژانست صلیبی؛ حقوق بشر، مفاهیم، جهان شمولی و پیامدها، محمود عبادیان؛ همزیستی پیروان ادیان الهی در قرآن و سنت، مهدی عباسی؛ کرامت ذاتی انسان در عرفان ابن‌عربی، سیدرضا فیض؛ نسبت میان عدالت و حقوق بشر، ناصر قربان‌نیا؛ مبانی فلسفی - انسان‌شناختی حقوق بشر، حسین کاجی؛ آزادی عقیده و مذهب در اسلام و اسناد حقوق بشر، محسن کدیور؛ حل و فصل مناقشات در حقوق بشر در هزاره سوم، محسن محبی؛ معرفت دینی و اندیشه حقوق بشر، سیدمصطفی محقق‌داماد؛ آزادی عقیده و جهاد ابتدایی، سیدابوالفضل موسویان؛ نظارت بین‌المللی بر اجرای حقوق بشر، حسین مهرپور؛ به سوی مجازات انسانی‌تر، رحیم نوبهار؛ نظریه‌ای جدید از نسخ آیات قرآن و نقد و بررسی تأثیرات آن در حقوق بشر اسلامی، حسن‌علی نوریها؛ نگرشی کوتاه بر تضمین امنیت شهروندان در نظام اسلامی و حقوق بین‌المللی و داخلی، سیدمحمد هاشمی؛ حقوق انسان فی اليهودیه و الاسلام «دراسة مقارنة فی ضوء الموائق الدولیه»، محمد جلاء ادریس؛ حوار الحضارات بین التسامح و حق الاختلاف، عبدالرزاق الداوی؛ حرية الفكر و البیان من وجهة النظر الاديان و الحضارات، وهبة الرحیلی؛ الاصول التاريخیه لحقوق الانسان، احمد زکری؛ حرية الفكر و التعبير و حدود، العن الملحن دراسة فی القانون الوضلی و مبادئ، الشريعة الاسلامیه، غریزة الشریف؛ التواصل بین الثقافات: مدخل منهجی لحوار حضاری بین الشرق العربی الاسلامی و الغرب، حمود سالم علیمات؛ بعض ملامح رعاية المسلمين - كأقلية - عبر الاديان و الحضارات، عبدالسلام الطاهر القراد؛ المقارنه بین نظرية حقوق الانسان فی الاسلام و بین مبادئ اعلانات الحقوق المعاصرة، حسن صلاح‌الدین اللبیدی.

برخی از نتایج به دست آمده از این نشست علمی را می‌توان این‌گونه برشمرد:

- بررسی‌های اجمالی نشان می‌دهد که مایه‌های مفاهیمی چون: عدالت، آزادی و برابری که از بنیانهای حقوق بشر به شمار می‌آید، در جوهره تمتهای بزرگ بشری وجود دارد؛ این مفاهیم ذاتاً نافی جنگ و ستیزند و بنابراین آموزه‌های مربوط به حقوق بشر می‌تواند زمینه‌ای برای دستیابی به وفاق بیشتر تمتها باشند.
- نگاهی به آمار کتابها، مجلات و گزارشها و دیگر محصولات فرهنگی، نشان می‌دهد که در این حوزه، مشارکت فراگیر و همگانی وجود ندارد.

- شمار قابل توجهی از آموزه‌های حقوق بشر، از بنیانها و ریشه‌های عمیق برخوردار است و همین امر پذیرش همگانی آن را در سطح جهانی میسر ساخته است. از این روی حقوق بشر تنها جنبه قراردادی ندارد تا دولت‌ها بتوانند به بهانه عدم تصویب اسناد مربوط از اجرای آن خودداری کنند؛ اما این به معنای آن نیست که همه هنجارهای کنونی حقوق بشر، مورد وفاق همگان است. شماری از اندیشمندان، همچنان در بررسی و پالایش این هنجارها تأکید دارند و حتی مبانی فلسفی آن را قابل بحث و مناقشه می‌دانند.

- نقد و بررسی دو رویکرد جهان‌شمولی و نسبیت‌گرایی فرهنگی، از موضوعات مهم مورد بحث در مقالات ارائه شده است.

- از دیدگاه‌های ارائه شده و بررسی آنها چنین بر می‌آید که برای روشن‌تر شدن دیدگاه اسلام درباره حقوق بشر، به طرح مباحث به طور جدی و عمیق نیازمندیم.

- نگرانی نسبت به استفاده ابزاری از حقوق بشر و اجرای دوگانه آن، همچنان وجود دارد و بایستی برای رفع این نگرانی اقدام کرد. بیم آن می‌رود که حقوق بشر با بحران مفاهیم روبه‌رو شود و این اندیشه رواج یابد که مقصود از بشری که برای حقوق وی دلسوزی می‌شود، نوع خاصی از انسان است.

- کتاب با معرفی اجمالی دانشگاه مفید و بخشهای آغاز شده و پس از مقدمه‌های مسبوت در معرفی همایش، پیام رئیس‌جمهوری اسلامی وقت ایران، سیدمحمد خاتمی، پیام جیانگو منیکو پیکو، نماینده دبیرکل سازمان ملل متحد و متن سخنان مهندس سیدمسعود موسوی، قائم‌مقام رئیس دانشگاه مفید، مقالات برگزیده فارسی را ارائه داده و با مقالات برگزیده عربی پایان می‌یابد.

پرو، شمشکاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی